

УДК 343.982.35

ОСНОВНІ НАУКОВІ ПОЛОЖЕННЯ ТРАСОЛОГІЇ В КРИМІНАЛІСТИЦІ

*Маланчук Петро Михайлович,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
та судочинства ННІ права,
Сумський державний університет*

*Льон Олексій Миколайович,
студент III курсу ННІ права,
Сумський державний університет*

В статті розглядаються питання про поняття трасології, її наукові основи. Трасологія це наука що займається вивченням слідів-відображень або матеріально-фіксованих слідів. В 1936 році термін трасологія в кримінально-виконавчому праві було вжито російським вченим М. М. Гернет, а в 1938 р. цей термін було використано для найменування розділу криміналістичної техніки радянським ученим-криміналістом М. І. Якимовим.

Визначено, що під трасологією варто розуміти розділ криміналістики, який належить до криміналістичної техніки, який розробляє методи та науково-технічні засоби, що пов'язані з фіксацією, вилученням, виявленням слідів, що використовуються для більш швидкого розкриття злочинних діянь.

З'ясовані предмет та головне завдання трасології в криміналістичній науці. Визначені загальні та спеціальні завдання криміналістичної трасології.

Досліджено, що помітний вплив теоретичних положень, методів і прийомів трасології прослідковується на таких криміналістичних експертизах, як судово-балістичній, вибухотехнічній, технічній експертизі документів, матеріалознавстві.

Ключові слова : трасологія, сліди-відображення, матеріально-фіксовані сліди, завдання трасології, предмет трасології.

Malanchuk P. M., Lion O. M. Main Scientific Provisions of Trassology in Criminalistics. The article deals with the concept of trassology, its scientific basis. Tradition is a science engaged in the study of traces-reflections or material-fixed traces. In 1936, the term trassology in criminal-executive law was used by Russian scientist M. M. Guernet, and in 1938 this term was used to denote a section of forensic technology to a Soviet scientist-criminalist M. I. Yakimov.

It is determined that under the tacheology it is necessary to understand the section of criminology, which belongs to forensic technology, which develops methods and scientific and technical means related to fixation, seizure, detection of traces used for more rapid disclosure of criminal acts.

The article and the main task of the traosology in forensic science have been found out. The general and special tasks of forensic traosology are defined.

It is investigated that the noticeable influence of theoretical positions, methods and techniques of traosology is observed on such forensic examinations as forensic, ballistic, explosive, technical examination of documents, materials science.

Keywords : trasology, trace-reflection, material-fixed traces, task of traosology, subject of traosology.

Постановка проблеми. Вчення про слідоутворення та його використання в розкритті та розслідуванні злочинів є невід'ємною частиною науки криміналістики, а саме її фундаментального розділу «криміналістична техніка», адже будь-яка подія злочину залишає в навколишньому середовищі сліди. На сьогоднішній день трасологія являється опорною галуззю криміналістичної техніки, яка досягнула досить високого рівня свого розвитку. Підтвердженням цього слугує її визначальна роль, яку вона виконує стосовно інших галузей наукових знань і, передусім, до цілого ряду розділів криміналістики та судової експертизи. Тому має практичне та теоретичне значення визначення поняття «трасологія» та її наукових основ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відзначити що над розглядом питання щодо поняття трасології працювали такі вітчизняні вчені як С. А. Семенов, Є. Ю. Гиря, В. М. Лозовський, О. В. Лозовська та інші вчені.

Мета статті на основі аналізу правових норм та поглядів вчених сформулювати поняття «трасологія» та дослідити її наукові основи.

Виклад основного матеріалу. Для швидкого розкриття злочину, розшуку злочинця та встановлення справедливості у справі необхідно досить ретельно дослідити та вивчити сліди, які завжди залишаються після вчинення злочину. Окрім того, детальне дослідження слідів допоможе установити знаряддя за допомогою якого вчинявся злочин, здобути детальну інформацію про особу злочинця і встановити механізм злочинної події.

Криміналістичним вченням відносно слідів є наука «трасологія», ця наука вивчає матеріально-фіксовані сліди (сліди-відображення), які виявлені на місці вчинення злочину.

Поняття «трасологія» походить від французького «trase», що у перекладі означає «слід», та грецького слова «logos», що означає «вчення», і поєднавши слова trace logos – це означає вчення про сліди. У 1936 році термін трасологія в кримінально-виконавчому праві було вжито російським вченим М. М. Гернетом, а вже у 1938 р. цей термін було вченим-криміналістом М. І. Якимовим для назви розділу криміналістичної техніки. Вагоме значення для формування науки про сліди мала робота Б. І. Шевченка «Научные основы современной трасологии», яка видана у 1947 році. Важливість цієї роботи полягає у тому, що у ній вперше було розкрито ключові поняття трасології: слід, утворюючий і сприймаючий об'єкти, контактні поверхні та інше. Криміналістична трасологія на даний час вважається найбільш розвиненою галуззю криміналістичної техніки [1, с. 94].

Вчений В. В. Пясковський трактує дефініцію «трасологія», як галузь криміналістичної техніки, яка займається вивченням теоретичних принципів утворення слідів, логіки появи багатоманітних слідів, які відображують механізм кримінального правопорушення, вивчає та досліджує техніко-криміналістичні засоби, прийоми, методи збирання і дослідження слідів з метою їх застосування при розслідуванні та попередженні злочинних діянь [1, с. 95].

Отже, під трасологією варто розуміти розділ криміналістики, що відноситься до криміналістичної техніки, який досліджує методи та науково-технічні засоби, що пов'язані з фіксацією, вилученням, виявленням слідів, що використовуються для більш швидкого розкриття злочинних діянь.

Щодо предмету трасології, то його становлять закономірності відображення у залишених слідах доказових даних, розробка методів та засобів, необхідних для їхнього збирання, дослідження та використання під час розслідування злочину.

Криміналістична трасологія ставить перед собою певні завдання, які є похідними від завдань, що стоять перед криміналістикою як наукою та розділом криміналістики – криміналістичною технікою.

Загальним завданням є сприяння та надання допомоги правоохоронним органам та органам, які ведуть боротьбу із злочинністю, ця допомога полягає у рекомендаціях щодо порядку роботи з техніко-криміналістичними прийомами, методами і засобами роботи із слідами, особливостями застосування їх результатів, які необхідні для розгляду кримінальної справи.

Також перед криміналістичною трасологією стоять спеціальні завдання, а саме:

- чергове теоретичне дослідження логіки та механізму виникнення різноманітних видів слідів, порядок роботи із ними, особливості їх використання;

- вдосконалення існуючих та розробка сучасних техніко-криміналістичних прийомів, методів та засобів роботи зі слідами;

- удосконалення прийомів розпізнавання за слідами особи і особистості злочинця, інакше кажучи вміння «читати» сліди, застосування одержаних даних для подальшого пошуку, доказування вини та встановлення інших обставин злочину [1, с. 96].

Впровадження трасології в різні наукові галузі зумовлюється, в основному, наявністю практичних потреб в одержанні об'єктивної інформації щодо предмета вивчення. Цьому допомагає застосування добре відомих та розроблених загальних підходів та методів трасології, що

призводить до інтеграції наукових знань, які перебувають на стику наук. В ряді випадків взаємопроникнення наукових знань призводить до утворення незалежних теорій, на ґрунті яких з'являються самостійні наукові розділи, наприклад судово-медична трасологія [8, с. 463].

Помітний вплив теоретичних положень, методів і прийомів трасології прослідковується на таких криміналістичних експертизах, як судово-балістичній, вибухотехнічній, технічній експертизі документів, матеріалознавстві. Тут застосовуються майже всі основоположні категорії трасології, серед яких значне місце посідає трасологічне поняття «слід-відображення», що наділений матеріальною криміналістично значущою інформацією про зовнішню побудову предмету та механізму утворення слідів [3, с.17].

Трасологія ґрунтується на таких наукових принципах:

1) індивідуальність об'єктів матеріального світу. Будь-який об'єкт є індивідуальним і тотожним лише самому собі. Індивідуалізація об'єкта проводиться за збігом загальних та окремих прикмет;

2) у певних умовах зовнішній вираз одного об'єкта може відбитися на іншому. Точність відбитку залежить від фізичних властивостей об'єкта, який залишає слід та його сприймає, механізму утворення слідів;

3) відносна стійкість об'єктів. Об'єктами механічної контактної взаємодії можуть бути лише тверді тіла, які характеризуються досить стійкими зовнішніми властивостями;

4) відбиток у сліді зовнішньої будови предмета є перетвореним (має вид негативу). Слід відображує властивості зовнішньої будови предмета дзеркальним способом [4, с. 58].

Варто вказати, що завдяки поняттям та знанням трасології встановлюються, по-перше, механізми та умови їх виникнення; по-друге, певна обставина події; по-третє, групова належність чи окремі ознаки об'єкта, які залишені слідом; по-четверте, відрізнити об'єкт, який залишив слід від інших об'єктів.

Завдяки науковим основам криміналістичної трасології утворюються положення діалектики про індивідуальність, яка пов'язана із зовнішньою будовою, відносною стійкістю об'єктів матеріального світу, здатністю їх відображати та відображатися під час взаємодії, приміром у вигляді слідів-відображень.

До наукових принципів також варто відносити положення вчень криміналістичної ідентифікації, встановлення групової належності та криміналістичної діагностики, криміналістичних вчень про механізми утворення слідів, про ознаки

об'єктів тощо; загальні положення природознавчих і технічних наук.

Трасологія як розділ науки у криміналістиці характеризується певною системою, яку утворюють:

1) наука про сліди і слідоутворення;

2) наука про порядок дослідження слідів-відбитків; слідів-предметів; слідів-речовин;

3) способи і методи виявлення, фіксації та вилучення слідів;

4) наука про дослідження речовин як трасологічних слідів злочину [5, с. 69].

Щодо визначення поняття «слід», то у криміналістиці фігурують суперечливі моменти. За визначенням І. М. Якимова, слід – це відбиток певного об'єкта на будь-чому, який дозволяє говорити про його форму або призначення [9, с. 216]. Дещо по іншому це поняття трактує С. М. Потапов, який під слідом розуміє відбиток на матеріальних предметах ознак явищ, які пов'язані із розслідуваним злочином [10, с. 146].

Щодо сучасної наукової літератури, то в ній під поняттям «слід» варто розуміти будь-яке матеріальне відображення ознак речей і процесу слідівідображення, що дозволяють говорити про ці риси та застосовувати їх відображення для ідентифікації та діагностики (Н. П. Майлис) [6, с. 78].

Криміналістика поняття «слід» розглядає у широкому та вузькому значенні. У широкому значенні слід – це результат будь-якого матеріального перетворення або зміни первинної обстановки, яка сталась внаслідок вчинення злочину; матеріально-фіксовані зміни одного об'єкта на інший; появлення або зникнення того чи іншого предмету, порушення початкового розташування, місцезнаходження, стану різних об'єктів (наприклад, загублені злочинцем на місці події власні речі, осколки розбитого вікна).

У вузькому розумінні сліди охоплюють: комплекс елементів, які притаманні певним випадкам, наприклад це можуть бути сліди, які виникли внаслідок дорожньо-транспортної події, або сліди, які з'явилися у результаті пожежі та ін.; зміна обстановки, внаслідок появи чи зникнення предметів, зміни їх місця розміщення; зміна вигляду або стану предмета, наприклад така зміна може статися внаслідок зламаного замку.

Навівши трактування слідів у широкому та вузькому розумінні, слід констатувати, те, що в реальній дійсності трасологія розглядає сліди лише у вузькому розумінні, а саме як сліди-відображення, тобто матеріально-фіксовані відображення зовнішньої будови одного об'єкта на іншому. Сліди-відображення з'являються після взаємодії двох об'єктів і є доволі розповсюдженим

явищем: це відпечатки пальців рук та долонь людини, сліди ніг, взуття, зубів, автотранспортних засобів, знарядь та інструментів тощо. Сліди-відображення являються ключовим предметом дослідження у трасології [4, с. 60].

Аналіз криміналістичної літератури у галузі криміналістичної техніки показав, що незалежно від видів слідоутворюючих об'єктів, якісних властивостей слідоприймаючих поверхонь є щось спільне, що об'єднує усі частини процесу слідоутворення і в той же час відображає динаміку процесу, що дозволяє проникнути у суть сліду як об'єкта пізнання, виявити його генезис і, отже, пояснити його, тобто вирішити завдання науки. Цим спільним є механізм слідоутворення. Саме на основі вивчення механізму слідоутворення удосконалюється практична діяльність дослідження слідів, і не має значення про які сліди-відображення говориться (відбитки взуття, саней, вогнепальної зброї та інше). Варто погодитись із думкою І. І. Прокорова, який пише, що «знання механізму утворення слідів, їх класифікації дозволяє говорити про спосіб вчинення певних дій, результатом яких є певні сліди, і про особливості об'єктів, що утворили ці сліди» [7, с. 7], тобто вивчення даного механізму є потрібною передумовою одержання обґрунтовано-доказових даних.

Під час дослідження та вивчення слідів потрібно враховувати особливості слідоутворюючого об'єкту і об'єкту носія, а саме :

1) твердість, тобто опір, який чинить тверде тіло на зміну форми (деформування або руйнування) на поверхневому шарі при місцевих силових контактних впливах;

2) пластичність – це властивість твердих тіл безповоротно змінювати свою форму і розміри під час дії великих зовнішніх сил;

3) пружну деформацію, тобто деформацію, яка зникає після припинення дії сили, яка на неї впливала.

Визначення слідів має важливе значення, адже за їх допомогою є можливість встановлення знаряддя кримінального правопорушення і отримання інформації про суб'єкта, який його застосовував.

Висновки. Отже, будучи центральним ядром криміналістичної науки, трасологія представляє собою систему наукових положень і відповідних їм технічних засобів і методів виявлення, фіксації, вилучення і дослідження матеріально-фіксованих слідів, віддзеркалення зовнішньої будови, які залишені після вчинення злочину в цілях ідентифікації та групофікації останніх, а також вирішення різноманітних діагностичних завдань, пов'язаних з розкриттям і розслідуванням злочинів.

Головним поняттям трасології є доктрина про сліди. На підставі проведених наукових досліджень пропонуємо, під слідами розуміти матеріальне відображення зовнішньої будови та інших особливостей об'єктів, які характеризуються стійкими просторовими межами. Сліди з'являються у результаті впливу певного об'єкта на поверхню, яка сприймає та фіксує відображення об'єкта, який чинить тиск. У процесі взаємодії обидва об'єкти отримують відповідні зміни, в наслідок чого утворюються сліди.

Використана література :

1. Криміналістика: підручник. / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – 544 с.
2. Кустанович С. Д. Судебно-медицинская ISSN 1995-6134 468 трасологія / С. Д. Кустанович. – М. : Медицина, 1975. – 168 с.
3. Майлис Н. П. Судебная трасологія: учебник [для студентов юрид. вузов] / Н. П. Майлис. – М. : Изд-во «Экзамен», 2003. – 272 с.
4. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 464 с.
5. Криміналістика : курс лекцій / І. І. Когутич. – Київ : Атіка, 2008. – 888 с.
6. Криміналістика : підручник / [Берназ В. Д. та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. Ф. Волобуєва ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х. : ХНУВС, 2011. - 665 с.
7. Прокоров И. И. Общее положение трасологии / И. И. Прокоров // Криминалистическая экспертиза, 1968. – Вып.6. – С.7.
8. Прокопенко Н. О. Поняття мікрослідів / Н. О. Прокопенко // Форум права. – 2009. – № 1. – С. 463–469
9. Якимов И. Н. Криминалистика: М.: ЛексЭст, 2003. – 496 с.
10. Введение в криминалистику: учеб. Пособие // С. М. Потапов. – М.: Издание РИО ВЮ А КА. – 1946, 316 с.